

סיני — לאחר עשר שנים

משה דיין*

החרף הנוכחית שלהן היו מפנות את אזור התעלה כשם שפינו שטחים אחרים במזרח התיכון. ואילו אודות ישראל, אפשר לאמר את הדבר ההפוך, לו גם נבצר מאיתה ב-1956 להגשים את מטרותיה היתה נאלצת לחזור ולהלחם עד שהיתה משיגה חופש לאניותיה בימים ובטחון לישוביה בספר.

גם מהבחינה הטכנית, בגישה הצבאית למלחמה, היה הבדל יסודי בין אנגליה וצרפת לבין ישראל. עד כמה שאני יודע, לא אנגליה ולא צרפת נמצאו לפני 1956 במצב שנאלצו להפסיק מלחמה לפי הוראת צד שלישי. היו להן מלחמות קצרות וארוכות, הן לחמו ביחידות ועם בעלות ברית, ניצחו או הפסידו, אך מעולם לא קרה להן כי באמצע מלחמתן (או ביתר דיוק — בתחילתה) — יופיע שחקן לא קרוי ישתלט על הבמה ויכריז: "ההצגה נפסקה!"

המטה האנגלו-צרפתי שתכנן את מערכת סואץ לא העלה על דעתו כי יהיה עליהם לסיים את המלחמה תוך זמן קצוב וגזור — זמן שלא יקבע על ידי ממשלותיהם הם. אין לי ספק שלא רק אנגליה וצרפת במשותף, אלא כל אחת מהן בנפרד היתה יכולה לכבוש את אזור תעלת סואץ תוך ארבעים ושמונה שעות. ללא כל פעולת אוויר מוקדמת וללא אבידות כבדות לכוחותיהן. אולם הם לא תכננו את פעולתן כך. מטותיהם וממשלותיהן לא ציפו שהפעם יתרחש מה שמעולם לא אירע להן בעבר — כי לרשות פעולתן הצבאית יעמוד זמן מדיני מוגבל, כי יהיה עליהן להשלים את המבצע תוך ימים ספורים על מנת שבעת שיוחלט במוסדות האו"ם על הפסקת האש — כבר לא יהיה בכך מבחינתן כל רע הואיל ומבצע כיבוש הסואץ כבר נסתיים.

מאידך גיסא, ישראל גדלה וקמה כשהיא מנהלת את מלחמותיה בין החלטות ואיסורים של מועצת הבטחון ועצרת האו"ם.

מימיו הראשונים ידע הצבא הישראלי שעליו לתכנן את קרבותיו ולהשיג את נצחונותיו תוך

ולחץ ארצות הברית וברית המועצות שתבעו נסיגה ללא תנאי.

את עמידתה המדינית התקיפה של ישראל צריך לזקוף לזכות שני גורמים:

הראשון — אישיותו של ד' בן-גוריון. אין לי ספק כי לו עמד בראש ממשלתה של ישראל באותה תקופה אחד ממדינאים האחרים, היו מצליחים להוציא את בילעה מפיה וישראל היתה נסוגה מסיני מבלי שיוכסח חופש השיט לאילת. לולא אישיותו התקיפה של בן-גוריון, כוח רצונו הנחוש וסמכותו המנהיגותית כלפי פנים וכלפי חוץ, לא היתה ישראל עומדת במריה.

אולם כוח עמידתו של בן-גוריון במאבק זה נבע לא רק מסגולותיו ומאופיו אלא גם מהרוח שפיעמה בעמו ומהכרת הציבור הישראלי כולו כי עליו ללחום על ענייני החינויים גם כשהוא ניצב מול כוחות חזקים ממנו, ומבודד בעמדתו.

בתקופת המנדט הבריטי על ארץ-ישראל קיים הישוב היהודי בישראל עליה בלתי-חוקית בספינות רעועות למרות המצור ששם עליה הצי הבריטי האדיר. יהודים התיישבו על הקרקע בניגוד למדיניות "הספר הלבן" של ממשלת בריטניה, ובהנהגתו של בן-גוריון הוקמה מדינת ישראל נגד רצונם ומלחמתם של עמי ערב שפלשו אליה מצפון, ממזרח ומדרום. מערכת סיני היתה אחד מהמאבקים האלה. העם בישראל ראה בשיט החופשי זכות שאין לוותר עליה, ובטירור המצרי נגד מתיישבי הספר פגיעה שלא היה מוכן להשלים עמה.

בשאלה זו של חיוניותה וחשיבותה הלאומית של המערכה בולט במיוחד השוני שבין מערכת סואץ האנגלו-צרפתית למלחמת סיני הישראלית. ביטול הלאמת הסואץ, אחרי הכל, היה בשביל צרפת ואנגליה נושא בעל חשיבות משנית, חלק ממדיניות החוץ שלהן, בשעה שבמערכת סיני לחמה ישראל על ארצה היא, על חופש השיט של אוניותיה לנמלה שלה ונגד פולשים החודרים לארצה ורוצחים את תושביה בכפריהם. יתר על כן, לא מן הנמנע כי לו גם כבשו אנגליה וצרפת ב-1956 את תעלת סואץ הרי במסגרת מדיניות

בשישה בנובמבר 1956, כשממשלות אנגליה וצרפת נכנעו לדרישתה של אמריקה (וברית המועצות) וויתרו על מגמתם לכבוש את אזור תעלת סואץ, נמצאו מדינאים ואזרחים לא מעטים שהניחו כי אכן החל עידן חדש וכי החשש מהתלקחות מלחמה גרעינית ימנע מלחמות "קטנות" בנושק קונבנציונאלי. רבים האמינו בתום לב, כי האחריות הגלובאלית ולא השיקול האינטרסנטי הוא שהדריך את מנהיגי ארצות-הברית בהתנגדותם למערכת סואץ ובדרישתם כי בעיות וסכסוכים יופנו למוסדות האו"ם. אף לי אישית הובטחה זכות גדולה: בשמו של המזכיר הכללי של האו"ם — דאג המרשילד — נמסר לי כי שמי יהיה מונצח בהיסטוריה אם לא בין חלוצי הצדיקים, הרי לפחות במאסף החוטאים: ברשימת אחרוני הגנרלים שלקחו חלק בהפעלת טנקים ותותחים ליישוב בעיות.

היום עשר שנים לאחר זאת, אם לא מעודד הרי לפחות מאלף לראות את הגנרלים האמריקנים מפעילים בווייטנאם את תותחיהם ואווירוניהם על מנת לכפות את מדיניותו של נשיא ארה"ב ומאלף לראות את הסטייטסדופרטמנט מגיש להכרעת האו"ם — תוך ברירה קפדנית — רק אותם נושאים שיש ביטחון כי ההחלטה בהם תהלוס את האינטרסים של אמריקה.

יתר על כן, גם "קורבן" התוקפנות מ-1956, קולי נאצר, עמל בהתמדה הראויה לציון במלחמה נגד אחיו הערבים בחימן (המשטר שם לא נראה לו) והוא עושה זאת לא רק בניגוד להחלטת מוסדות האו"ם, אלא כאשר אניותיו נושאות הצבא חולפות בדרכן לתימן ועוברות על פני הכוח שצריך היה לסמל את העידן החדש — המשטרה הבין-לאומית. (חיל החירום של האו"ם) החונה בשרם-אל-שייח' שבקצה הדרומי של חצי האי סיני.

בעת המערכה עמדו בפני ישראל שני מבחנים — הראשון, הצבאי, היה להשלים את כיבוש חצי האי סיני לפני שמוסדות האו"ם יחליטו על הפסקת האש, והשני, המדיני היה לא לאבד את ההישג הצבאי ולא לוותר עליו למרות החלטות האו"ם

* סוכס רמטכ"ל מערכת סיני במכת לאחור. פורסם במערב, 11.11.66.

במלחמת ששת הימים. הרי לפנינו שיעור בטקטיקה ובתורה אופרטיווית "פילהרמונית" בין-חילית ובין-זרועית, אשר מן הראוי שנפתחנה ביתר שאת בעתיד.

אולם ראוייה טבלת ההשוואה שתיבחן גם בראייה היסטורית: מתוך שלושה מבצעים במרחב אבר-עגיליה הצליח צה"ל למלא את משימותיו בשלמות רק בשניים, במבצע "חורב" בדצמבר 1948 ובמלחמת ששת הימים ביוני 1967, ובכל אחד מאלה העניקו הכוחות התוקפים הדגמה צבאית-היסטורית חשובה:

במבצע "חורב" העניקה חטיבת "הנגב" לצה"ל הדגמת-מופת של התקפה עוצבתית

מאולתרת ומהירה על מערך-אויב מוגן, ובמלחמת ששת הימים העניקה אוגדת שרון לצה"ל הדגמה מובהקת של התקפה אוגדתית שיטתית וסדורה על מערך מבוצר ומוכן של האויב.

ובתווך, ב-1956, התרחשה מערכת קרבות אבר-עגיליה, שאין להעלימה ולהתנער הימנה. קרבות אבו עגילה במערכת סיני הם עדיין פצע בהיסטוריה הצבאית שלנו, אשר גם לכשיגליר יותיר אחרינו צלקת למזכרת, למען לא נשכח את לקחיו. דומה כי הפצע עדיין לא הגליר לחלוטין, וסבורני, כי מן הראוי לחקור ביתר יסודיות את הפרשה, ולהמשיך להפיק ממנה לקחים טקטיים ואופרטיוויים וכן לקחי עבודת מטה, מנהיגות

ואימון גייסות סדירים ומילואים. אומנם חלק עצום מן הלקח נלמד כהלכה בשנים שבין מערכת סיני למלחמת ששת הימים, שהרי ברור, כי ההצלחה הבולטת של ההתקפה על מערכי אבר-עגיליה ב-5-6 ביוני 1967 נובעת במידה רבה מאוד מן המיזוי המעמיק של לקח כשלונותינו בגזרה זו במערכת סיני ב-1956, אולם, יש ונדמה כי במלחמות יותר מאוחרות שוב נתפסנו, לעיתים, להתקפות חפוזות מדי, מחד גיסא, ולהתקפות הסתערות ישירות חסרות תמרון עוקף — רגלי, מוטס או משוריין — מאידך גיסא.

(המשך מעמ' 27)

ברוח לב ובתנאים נדיבים החל משנת 1954 — הם שחוללו את המהפכה בכושרה הצבאי. מערכת סיני היתה ביטוי מדיני וצבאי לעצמתה החדשה של ישראל. בכוח הנשק שקיבלה מצרפת פרצה את ההסגר הימי והשקיטה את גבולותיה והודות לו עלה בידי צבאה לכבוש את סיני תוך שמונה ימים.

הקשר בזמן ובזירה שבין מערכת סיני הישראלית למבצע האנגלו-צרפתי בסואץ הציב את ישראל במעמד של מעין בעלת ברית לצרפת ולאנגליה. ישראל לא היתה כמובן שוות מישקל — לא מהבחינה המדינית ולא בפוטנציאל הצבאי שלה — לאנגליה ולצרפת, אולם בתחומי המערכה המסוימת הזאת של מלחמת סואץ-סיני, מילאה ישראל את תפקידה, כשוות חובות וזכויות לעמיתה. יתר על כן, כאשר נסתיימה המערכה, הן הצבאית והן המדינית, הסתבר שישראל לא היתה הנחשלת בין השלוש, צבאה לא היה המפגר בהשגת משימותיו ומדינאיה לא היו הראשונים להרים את ידיהם. במהדורה המעודכנת של ה"מי ומי" שלאחר משבר סואץ, נחשב הצבא הישראלי לחזק שבין צבאות המזרח התיכון וישראל הפכה בעיני המעצמות מקטין שצריך לדאוג לו ולסוכך עליו לבעל-ברית פוטנציאלי שאפשר להסתמך עליו ולהעזר בו.

אולם את חותמה העקרי הטביעה תבוסתו הנחרצת של הצבא המצרי ביחסים שבין מדינות המזרח התיכון.

מצרים עצמה, מאז מערכת סיני, הינה השקטה והמתונה שבין שכנותיה של ישראל. לא רק שהגבול המצרי חדל להיות מקור לסכסוכים ולתקריות, אלא שבועידות הפיסגה הערביות, כאשר נציגי סוריה הציעו לארגן פעולות איבה נגד ישראל: להטות את מקורות הירדן, לחבל במערכת המים המוליכה את מי הירדן לנגב ולהקים כנופיות טרור — הרי היה זה נאצר, נשיאה של מצרים, שיצק מים צוננים על הראשים החמומים והסכרי כי אלו הן התגוריות חסרות תכלית, משחק באש אשר רק אצבעותיהם-הם תיכונוה בו. אולם גם בתכניות אשר נאצר ממליץ עליהן

— פחת וקטן לאחר סיני מחנה חסידיו.

נאצר לא חדל לדבר על השמדת ישראל ועל הכנותיו של הצבא המצרי "לזרוק את הישראלים לים" אלא שלשם כך עליו למצוא את "הרגע המתאים" והוא יעשה זאת "כבוא היום".

בתחילה חוסיין מלך ירדן, ואחריו בורגיכה נשיא תוניסיה ופיצל מלך ערב הסעודית — החלו כופרים ברצינות הכרזות אלו. "הרגע המתאים" ו"כבוא היום" הינם שטרות אשר זמן פרעונם מוגבל. כבר חלפו עשר שנים מסיני ונאצר לא ביקש מכוחות האו"ם לצאת מרצועת עזה וממצרי אילת ולא תבע שיחידותיו תחזורנה לשם. ספק אם יש עוד מישור בקרב המנהיגים הערבים שאינו מבין, כי חיילי האו"ם נמצאים על אדמת מצרים לא כדי למנוע מצבאות נאצר לפגוע בישראל, אלא על מנת לשמש עלה תאנה על ערוות חולשתו ועל חוסר יכולתו לעשות זאת.

★★★

אף שהפלת משטרו של נאצר לא היתה חלק מיעדי מערכת סיני ועד כמה שאני יודע אף לא משימה קונקרטיה שהיה על הכוחות האנגלו-צרפתים להשיג במלחמתם, אין ספק כי גם בקרב מתכנני מלחמת סואץ וגם בצד הישראלי — ייחלו לזאת ואילו התפתחה המערכה האנגלו-צרפתית כמתוכנן, לא מן הנמנע כי אמנם היו הדברים מגיעים לכך. היום נראית שאלה זו באור אחר.

החשיבות שבהפלת משטרו של נאצר היתה בכך שהמשטר האחר, אשר יחליף אותו, לא יהיה עוין למערב ותפיסתו לא תהיה לאומנית, שאינה מתפשרת עם השפעתם והמצאותם של נציגי המערב בארצות הערביות.

אולם עתה, לאחר שאנגליה וצרפת — כיוזמתן הן — יצאו מכל ארצות המזרח-התיכון ממרוקו ועד עדן, השאלה היא האם מדיניות זו היתה משתנית אילו נפלו נאצר ומשטרו. האם שידוד-המערכות המדיני שהתחולל בכל הארצות הערביות — בעיראק, בירדן, באלג'יריה ובמרוקו — לא היה בא לו קם במצרים שלטון אחר במקום זה של נאצר?

איני סבור כך. נראה לי שהקץ שבא למדיניותו הפרו-בריתית של נורי סעיד בעיראק, סילוקו של

גלאב פחה מירדן ועליית משטרו של בן-בלה באלג'יריה, היו בלתי-נמנעים, וכי במסגרת המדיניות הנוכחית של צרפת ושל אנגליה — המדיניות שלאחר סואץ — לא היתה חשיבות מכרעת לנפילתו של נאצר. אינני חושב שלו נפל נאצר ב-1956 היתה אנגליה מנהלת היום מדיניות שונה מזו של "מזרח מהסואץ" וצרפת לא היתה מפנה את תושביה מצפון אפריקה.

מבין הדברים שיתכן שישראל יכלה לנהוג בהם אחרת, לאחר נצחונה בסיני, ברצוני לציין שניים: פינוי רצועת-עזה והצבת כוחות או"ם שברם-אל-שיך.

במחנות הפליטים שברצועת עזה נמצאים כרבע מיליון נפש. אינני סבור שישראל יכולה לקלוט אותם, אבל אני מאמין כי לו נשארה רצועת עזה בפיקוחו של הצבא הישראלי אפשר היה, באחד הימים, להגיע עם ממשלת ירדן להסדר אשר לפיו היתה רצועת עזה עוברת לשליטתה. במקרה זה היתה ירדן מיישבת בארצה את פליטי הרצועה ולעומת זאת היתה בונה בעזה נמל-מוצא לים התיכון — דבר שהוא בעל חשיבות עליונה למדינה הירדנית.

אילו קם הסדר זה, היו בו שלושה יתרונות: החלק הקשה ביותר שבבעיית הפליטים הערביים היה מוצא את פתורו; מצרים היתה מבטלת את "ראש הגשר" האדמיניסטרטיבי צבאי שהיא מחזיקה היום בעזה וחוזרת לגבולותיה הטבעיים מעברו המערבי של מדבר סיני; ממשלת ירדן היתה מבטיחה את אילתה בסוריה ומבצרת את עצמאותה המדינית והכלכלית.

גם בדבר הצבת כוחות האו"ם נראה לי, שהיינו מטיבים לעשות לו נהגנו אחרת. אם רק אפשרי היה הדבר, הייתי מעדיף לראות את החיילים המצריים שבים לעמדותיהם בסיני ומקבלים בחזרה, מהצבא הישראלי הנסוג את השליטה על מיצרי-אילת תמורת הבטחה, כמובן, שלא להפריע לשיט החופשי בים סוף.

"The Czecho — Egyptian arms Deal — A Question of Periodization" 36

Colonel (reserve) Mordechai Bar-On

Placing the Czech deal as the opening of the story of the origins of the defense and foreign policy of Israel in 1956, raises a problem of periodizing (dating) which needs to be dwelt on.

"Three Attacks of the IDF on Abu-Ageila during Three Wars: The War of Independence, the Sinai Campaign and the Six-Day War" 43

Colonel (reserve) Dr. Meir Pa'il

The attacks on Abu-Ageila during three wars are worthy of comparison, if for no other reason than to examine if the historical lessons were learned, and to what degree.

(המשך מעמ' 62)

אינני מאמין, כי חיילים סקנדינבים וקנדים צריכים להפריד בין ישראל למדינות הערביות. עלינו לשאוף לנורמליזציה ביחסים בינינו ובין שכנותינו. אני מעדיף נורמליזציה של יחסי איבה על פני הסדרים מלאכותיים. איכרים ערבים וישראלים צריכים לחרוש את אדמתם עד לגבול ולהתרגל לחיות איש בשכנות רעהו. החיילים המצרים וממשלתם חייבים להשלים עם העובדה כי ישראל היא שכנתם ביבשה, באוויר ובים ויש לכבד את זכותה לחיי שלום. חיץ של כוחות זרים יוצר רק פיקציה ביחסי השכנות ומרחיק בכך את השלום.

עשר שנים חלפו. איני יודע כמה זמן עוד יזכרו הערבים לקח סיני. אולם אני מקוה, כי היהודים, לפחות, לא ייחפזו לשכוח אותו.

משה דיין